

LUNDS
UNIVERSITET

Rättssociologiska enheten

RÄSK01 Rättssociologi: Allmän kurs, 61-90 hp

Kandidatuppsats

VT 2011

Internet på Hem för vård eller boende

-en rättssociologisk studie om ungdomars möjligheter att
använda internet

Handledare: Johanna Alkan-Olsson

Examinator: Håkan Hydén

Författare: Kamila Biszczanik

Abstract:

In the yearly report from the Swedish governmental agency The Ombudsman for Children, *Bakom fasaden* (2011), children and adolescents placed under government custody in so called HVB-homes (homes for treatment and living) gives voice to the fact that they are dissatisfied that opportunities to use the Internet are restricted. At the same time, Sweden is considered one of the countries in the world where Internet access in the general population is highest.

The aim of this study is to investigate the access to the Internet for these adolescents under governmental custody. My theoretical framework consists of the particular theory of norms used within the discipline of the sociology of law, a theory that makes it possible to identify the professional norms that regulate Internet access in this particular context. In conclusion, I analyze these norms further within the framework of Michel Foucault's theory of power to answer the question pertaining to how these norms affect in relation to the adolescents' access to the Internet.

The study results show that the Internet accessibility of these adolescents are influenced by norms held by the staff, in particular norms that dictate that staff should limit the time spent online as well as controlling what they do when using the Internet. Inspired by Michel Foucault's theory of power, I focus on the contextual use of power taking place at these institutions, who's societal function is to offer treatment for children and adolescents. The conclusion that I draw in this study is that the treatment of adolescents offered at the HVB-homes as of today are incompatible with free Internet access.

Keywords: Internet, HVB-hem, normer, makt, Foucault.

”Jag drömmer om en ny era av nyfikenhet. De tekniska möjligheterna är för handen. Begäret finns; det finns oändligt mycket värt att veta, människor som skulle ägna sig åt detta arbete existerar likaså. Vad är det som står i vägen? En brist på utrymme: trånga, oframkomliga kanaler, nästan monopolistiska. Det tjänar inget till att inta en protektionistisk attityd, försöka hindra att 'dålig' information väller in och dränker det 'goda'. Det gäller att i stället mångfaldiga kanalerna och ta emot och sända. Ingen livremspolitik på det området!”

Michel Foucault "Diskursernas kamp" (2008)

1. INLEDNING	5
1.1. Syfte och frågeställning	6
2. FORSKNING OM UNGDOMAR OCH INTERNET	7
3. HEM FÖR VÅRD OCH BOENDE – BAKGRUNDSINFORMATION	9
4. METOD	11
4.1. Varför en kvalitativ ansats?	11
4.2. Intervju som forskningsmetod	13
4.3. Urval av HVB-hem och intervjupersoner och motiveringen bakom	15
4.4. Tillvägagångssätt vid bearbetning och redovisning av empiri	17
5. TEORI	18
5.1. Normer – en definition	19
5.2. Professionella normer	20
5.3. Om att identifiera professionella normer	21
5.4. Professionella normer utifrån ett maktperspektiv	22
6. RESULTAT OCH ANALYS	25
6.1. Bakgrundsinformation	26
6.2. Man bör begränsa internettid	27
6.3. Man bör kontrollera vad ungdomar gör på internet	32
6.4. Analys i förhållande till modell för analys av normer	37
6.5. Hur kan professionella normer förstås utifrån ett maktperspektiv	41
7. SLUTSATS	44
8. SAMMANFATTNING	45
REFERENSFÖRTECKNING:	46

1. Inledning

Ungdomar placerade på Hem för vård eller boende (i fortsättningen kommer förkortningen HVB-hem användas) som har kommit till tals i Barnombudsmannens årsrapport från 2010, *Bakom fasaden* (2011), uttrycker ett missnöje med deras begränsade internettillgång. Årsrapporten bygger på intervjuer med drygt hundra ungdomar som vårdas på HVB-hem i Sverige. Ungdomarna berättar i rapporten om hur viktig tillgången till internet är för dem. De menar att möjligheten att använda internet är bland de viktigaste aspekterna när det gäller boendestandard på ett HVB-hem. Ungdomar påpekar vikten av att ha tillgång till internet för att bland annat kunna sköta sina skoluppgifter och upprätthålla kontinuerlig kontakt med familj och vänner (Barnombudsmannen 2011: 61-62). Ungdomars begränsade internettillgång kan ses i relation till den moderna samhällsutvecklingen där internet är den nya globala arenan för kommunikation och informationsspridning. Enligt Statistiska Centralbyrån hade 91 procent av Sveriges befolkning mellan 16-74 år tillgång till internet år 2010. Motsvarande siffra för ungdomar mellan 16 och 24 år samma år uppgick till 98 procent (SCB 2010). Enligt Statens Medieråds senaste rapport, *Unga & Medier 2010*, (2010) hade 74 procent av alla ungdomar mellan 12 och 16 år dator på det egna rummet (Medierådet 2010: 9). Rapporten visar att användningen av internet är mycket omfattande bland barn och ungdomar. 97 procent av respondenterna använder internet på sin fritid för att bland annat titta på filmklipp, spela spel, chatta, umgås på webbplatser som exempelvis Facebook, göra läxor och skolarbeten och för att läsa bloggar (Medierådet 2010: 47-48). Internet betraktas även som ett självklart pedagogiskt verktyg inom dagens skolväsende. 92-97 procent av alla elever i Sverige har tillgång till dator och internet i skolan (Findahl 2009: 23).

Samhälleliga insatser rörande barn och ungdomar som bor på HVB-hem regleras i socialtjänstlagen (SFS 2001:453). I portalparagrafen står: *Samhällets socialtjänst skall på demokratins och solidaritetens grund främja människornas- ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor, aktiva deltagande i samhällslivet* (2001:453, 1 kap. 1§). Denna paragraf anger de övergripande målen och grundläggande värderingarna för samhällets socialtjänst och är vägledande för insatser som rör barn och ungdomar som

inte bor hemma med sin/a förälder/föräldrar. Begreppen *social trygghet*, *jämlikhet i levnadsvillkor* och *aktivt deltagande i samhällslivet* innebär att socialtjänstens verksamhet syftar till att öka den enskildes möjlighet till deltagande i samhällets gemenskap, samt till att bemöta den enskildes behov av hjälp och stöd (Hammar, Nordström & Thunved 2000: 11). Detta innebär att samhällseliga insatser som rör barn och ungdomar som bor på HVB-hem syftar till att skapa trygga levnadsvillkor och garantera levnadsförhållanden som övriga barn och ungdomar har. Det råder ingen tvekan om att ungdomar boende på HVB-hem, precis som andra ungdomar, har ett stort intresse och behov av att ha tillgång till datorer och internet. Forskningsintresset i denna studie grundas därmed i den påtagliga skillnaden mellan tillgången till internet generellt i Sverige och internettillgången för ungdomar boende på HVB-hem

1.1. Syfte och frågeställning

I denna uppsats identifierar jag professionella normer som reglerar ungdomars tillgång till internet på fyra HVB-hem i Sverige. Dessa normer belyses genom intervjuer med fyra personer som arbetar på och har en ansvarsfunktion inom dessa HVB-hem. Mitt teoretiska ramverk bygger på den rättssociologiska definitionen av normer, utvecklad av rättssociologer vid Lunds universitet. Begreppet professionella normer används för att identifiera systembundna normer som styr ungdomars möjligheter att använda internet. Dessa normer analyseras i förhållande till modell för analys av normer och mot bakgrund av Michel Foucaults teori om makt. Foucaults maktanalys används för att belysa hur professionella normer kan förstås utifrån ett maktperspektiv.

Mina frågeställningar är:

Vilka professionella normer påverkar ungdomars internettillgång?

Hur kan professionella normer förstås utifrån ett maktperspektiv?

2. Forskning om ungdomar och internet

Utbredningen av informationsteknologin motiverar forskning som studerar hur den används och hur den påverkar våra liv. Det finns en mängd forskning som riktar fokus mot hur barn och ungdomar använder internet, hur det påverkar deras livsvillkor samt vilken betydelse detta tillskrivs. Ett försök att måla upp en holistisk bild av den roll den nya teknologin har i barns och ungdomars liv ges i den amerikanska forskningsrapporten *Living and Learning with New Media: Summary of Findings from the Digital Youth Project* (Mizuko et al. 2008), som bygger på över tre års etnografiska studier. Studien baseras på intervjuer med 800 barn och ungdomar och sammanställer 23 fallstudier från olika delar av USA. Forskningen visar att det snabbt växande utbudet av nya former av sociala media och dessa mediers lättillgänglighet gör att internet delvis ersätter de informella platser där barn och ungdomar tidigare umgicks med varandra, såsom i skolan, på gatan eller i hemmet (Mizuko et al. 2008: 35). Författarna menar att internet därmed blir en viktig vardagsresurs och en förutsättning för ett aktivt deltagande i det sociala livet och även ett sätt att ta del av den populärkultur man är intresserad av. Studien visar dock att vuxna tenderar att uppfatta barn och ungdomars aktiviteter på nätet som normlösa och ser på aktiviteterna som ett potentiellt hot mot deras egna värdesystem. Detta gör att unga ständigt möter hinder i sin strävan att komma i kontakt med kommunikationsformer som är självklara för dem (Mizuko et al. 2008: 37). Med författarnas ord: *When kids lack access to the Internet at home, and public libraries and schools block sites that are central to their social communication, youths are doubly handicapped in their efforts to participate in common culture and sociability* (Mizuko et al. 2008: 36).

Denna bild förmedlas även i forskarens Elza Dunkels avhandling *Bridging the distance - Children's strategies on the Internet (2007)* där uppmärksammas en generationsklyfta mellan barns och vuxnas sätt att se på nya interaktionsmedia. Dunkels använder sig av begreppet *digital native* för att beskriva den generation, som till skillnad från tidigare generationer, föds in i ett samhälle där informationsteknologin uppfattas som en naturlig del av deras liv (Dunkels 2007: 47). Dunkels forskningsintresse grundar sig i den mediala debatt som ständigt pekar ut risker och faror som barn och unga utsätts för på

nätet. Dunkels utgångspunkt är att förmedla barnens syn på ämnet genom att låta barnen komma till tals i forskningen som forskningssubjekt. Detta tillvägagångssätt gör det möjligt att nå förståelse för hur unga resonerar när de är ute på nätet och vad de själva tycker om de faror som vuxna oroar sig för. Dunkels menar att medan föräldrar fokuserar på risker när deras barn är på nätet, så har barn och ungdomar stor kunskap kring dessa faror samt välutvecklade strategier för att undvika dem (Dunkels 2007: 13). Även Mizuko et al. visar i sin forskning att det är få ungdomar som uppvisar ett riskfyllt beteende på nätet. Studien visar även att vuxnas restriktioner när det gäller internet tenderar att betraktas som ett maktövertramp av ungdomar snarare än som ett sätt att skydda dem från faror (Mizuko et al. 2008: 37).

Även om forskningen om ungdomar och internet är omfattande så har jag endast lyckats identifiera en vetenskaplig studie som berör tillgång till internet för barn och ungdomar som är placerade på institutioner, *Att utveckla läs- och skrivförmågan bland elever på särskilda ungdomshem* (2009) skriven av Idor Svensson. Svensson skriver att internet lockar placerade ungdomar precis som andra ungdomar i samhället och menar att den lockelsen motiverar ungdomar till att läsa och skriva mer. Han påpekar dock att möjligheten att använda internet begränsas av en avvägning personalen gör mellan dels den positiva effekten internet har på ungdomars motivation när det gäller att läsa och skriva och dels risken att internet används problematiskt (Svensson 2009: 66).

Den statliga Barnombudsmannens årsrapport från 2009, *I.M Sorry. Röster från särskilda ungdomshem* (2010), uppmärksammar frågan om internettillgång inom den sociala barnvården. Rapporten bygger på intervjuer med barn och ungdomar placerade på låsta institutioner som drivs av Statens institutionsstyrelse. I rapporten berättar barn och ungdomar att tillgången till internet på låsta institutioner är starkt begränsad (Barnombudsmannen 2010: 33, 45). Det framkommer dock inte mer detaljerad information om i vilken utsträckning man kan använda internet och hur möjligheten att använda internet regleras, samt hur dessa regler motiveras. Nästkommande årsrapport från Barnombudsmannen, *Bakom fasaden. Barn och ungdomar i den sociala barnvården berättar* från år 2011 bygger på intervjuer med hundra barn och ungdomar placerade på HVB-hem. I rapporten framkommer att internettillgången är begränsad

även på HVB-hem trots att placerade ungdomar visar ett stort intresse för att använda internet (Barnombudsmannen 2011: 61-62).

3. Hem för vård och boende – bakgrundsinformation

Begreppet Hem för vård eller boende (HVB-hem) infördes i samband med socialtjänstreformen år 1982 och ersatte den tidigare mångfalden av benämningar på institutioner som tog emot barn och ungdomar. Professor i socialt arbete, Marie Sallnäs, menar att HVB-begreppet återspeglar myndigheternas ambition att bryta med det gamla institutionssystemet och införa en mer flexibel och varierad vård i samband med den moderniserade socialtjänsten (Sallnäs 1999: 123). Enligt Socialstyrelsens *Tillsynsrapport för 2011 - hälso- och sjukvård och socialtjänst* (2011) fanns det 549 HVB-hem i Sverige den 1 november år 2010, vilket även betyder att antalet HVB-hem har ökat med 145 sedan år 2008. En förklaring till denna ökning är det växande antalet HVB-hem som tar emot ensamkommande flyktingbarn. HVB-hemmen drivs antingen i privat eller offentlig regi (Socialstyrelsen 2011: 23). Enligt rapporten hade cirka 23 400 barn vårdats utanför det egna hemmet genom socialtjänstens försorg någon gång under 2009. De flesta, 76 procent, var placerade enligt socialtjänstlagen (SFS 2001:453). Övriga vårdades enligt lagen (SFS 1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. 3500 av dessa barn bodde på HVB-hem (Socialstyrelsen 2011: 19). När det gäller tillstånd att driva HVB-hem behöver privata verksamheter tillstånd från Socialstyrelsen, medan kommunal verksamhet endast behöver anmäla verksamheten till Socialstyrelsen (Socialstyrelsen 2011: 23).

Sallnäs menar i artikeln *Vårdmarknad med svårigheter - om privata aktörer inom institutionsvården för barn och ungdomar* (2005) att det skett påtagliga förändringar när det gäller driftformen av institutionsvården efter socialtjänstreformen 1982. Hon menar att den sociala barnvården idag i större utsträckning präglas av privata vårdgivare som handelsbolag, aktiebolag och stiftelser. Sallnäs uppskattar i sin artikel att närmare nio av tio HVB-hem drivs av någon typ av privat huvudman (Sallnäs 2005: 227).

Socialstyrelsens och Länsstyrelsernas slutrapport från den nationella tillsynen 2006-2008, *Hem för vård eller boende för barn och unga* (2009), bygger på tillsyn av över 363 HVB-hem. Där anger man att 313 av dessa var privatägda och 50 var offentligt

ägda, vilket betyder att cirka 86 procent av HVB-hemmen vid denna tid ägdes av privata aktörer (Socialstyrelsen & Länsstyrelserna 2009: 13).

Barn och unga kan placeras på HVB-hem med stöd av socialtjänstlagen SFS 2001:453 (Sol) eller Lag (SFS 1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). När barn och unga placeras på HVB-hem med stöd av SoL sker detta med hänvisning till 5 kap. 1 § där placeringen motiveras med att ifall hänsynen till den unges bästa motiverar det, skall Socialnämnden sörja för vård och fostran utanför det egna hemmet (SFS 2001:453, 5 kap. 1§). Placeringen är då frivillig och görs endast ifall vårdnadshavaren samtycker till placeringen eller om barnet som fyllt 15 år har lämnat samtycke. Ifall vårdnadshavaren eller den unge i fråga inte samtycker till placeringen aktualiseras lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (Nordström & Thunved 2010: 117). Placeringen med stöd av LVU betyder att föräldrar bibehåller den juridiska vårdnaden om barnet men att föräldrarnas bestämmanderätt över barnen begränsas i den omfattning som behövs för att LVU-vård skall kunna ges. Vård med stöd av LVU kan förekomma i två fall:

- *Miljöfallen* med stöd av 2§ där vården motiveras med att vård skall beslutas om det på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas.
- *Beteendefallen* med stöd av 3§, där vården motiveras med att vård också skall beslutas om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende. Vård skall också beslutas om den som dömts till sluten ungdomsvård enligt 31 kap. 1§ brottsbalken vid verkställighetens slut bedöms vara i uppenbart behov av fortsatt vård för att inte löpa sådan risk som avses i första stycket (SFS 1990:52, 3§).

En tredje placeringsform är ett så kallat *omedelbart omhändertagande* med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 6§. Vården i det fallet motiveras med att det är sannolikt att den unge behöver beredas vård enligt LVU och att rättens beslut om vård inte kan avvaktas med hänsyn till risken att den unges hälsa eller

utveckling skadas, eller att den fortsatta utredningen allvarligt kan försvåras eller vidare åtgärder hindras (SFS 1990:52, 6§).

När det gäller behandling erbjuder HVB-hem en stor variation av behandlingsmodeller. Sallnäs menar att dagens sociala arbete kännetecknas av en isomorfism, vilket betyder att nya behandlingsmodeller växer upp, får snabb spridning och efter kort tid avlöses av nya (Sallnäs 2000: 54). Av tidigare nämnda tillsynsrapport över HVB-hem åren 2006-2008 framgår att det fanns få evidensbaserade metoder för behandling på HVB-hemmen. Det saknas dessutom tydliga krav på vilken kompetens behandlingspersonalen behöver ha för att arbeta enligt de evidensbaserade metoder som finns tillgängliga (Socialstyrelsen & Länsstyrelserna 2009: 9). Professor i socialt arbete, Kjell Hansson vid Lunds universitet fick kommentera resultatet när det gäller behandlingsmodeller på HVB-hem. Hansson menar att de framträdande dragen är att HVB-verksamheter blandar olika behandlingsmetoder som inte passar ihop med varandra och att det i materialet förekommer udda behandlingsmetoder som saknar vetenskapligt stöd, exempelvis ridterapi, holding, beröringsmassage och zonterapi (Socialstyrelsen & Länsstyrelserna 2009: 66).

4. Metod

I detta avsnitt diskuterar jag mitt metodologiska tillvägagångssätt och valet av forskningsmetod. Jag presenterar även en motivering för urvalet av HVB-hem och intervjupersoner, fördelar och nackdelar i samband med urvalet, samt tillvägagångssätt för bearbetning och presentation av insamlad empiri.

4.1. Varför en kvalitativ ansats?

I min studie använder jag mig av ett kvalitativt tillvägagångssätt med intervju som metod. Det metodologiska ramverket har sina rötter i den hermeneutiska vetenskapssynen där man utgår ifrån att vår uppfattning om verkligheten skapas genom tolkning. Hermeneutiken kan ses i opposition till den positivistiska vetenskapen, där den sociala verkligheten betraktas som bestående av sociala ting som objektivt kan studeras av forskaren med hjälp av statistiska metoder; den kvantitativa metoden. Den hermeneutiska forskningstraditionen betraktar verkligheten som någonting som

subjektet skapar själv, och intresserar därmed sig för att frambringa en djupare förståelse för de meningsbärande tankar och beteenden som konstituerar det sociala livet. Skillnaden mellan hermeneutiken och positivismen, kan därmed beskrivas med att den förstnämnda intresserar sig för det studerade fenomenets karaktär, dess innebörd och mening - det vill säga fenomenets kvalitet - medan den kvantitativa metoden riktar fokus mot mätbara egenskaper, det vill säga kvantitet (Widerberg 2002: 24-27).

Tolkningsläran är central inom hermeneutiken. Enligt den hermeneutiska kunskapstraditionen finns det ingen absolut sanning. Kunskap om verkligheten skapas genom en djupare förståelse för hur människor tolkar det sociala livet. Mening skapas i relationer människor emellan och det är därför de subjektiva upplevelserna som tillmäts värde. Genom att studera hur människor tänker och beter sig i specifika sammanhang kan vi uppnå en kunskap om hur verkligheten är beskaffad och hur den kan förstås (Lundin 2008: 102-104). Mitt eget forskningsintresse handlar om att identifiera professionella normer som styr ungdomars möjligheter att använda internet på fyra HVB-hem. Kunskap om dessa skapas genom intervjuer med ansvariga för dessa HVB-hem, vari intervjupersonerna berättar om HVB-hemmets regler och rutiner kring internetanvändning samt motiverar och resonerar kring varför dessa regler finns. Det är alltså den subjektiva utsagan som är central för kunskapen om hur normen skapas, upprätthålls och hur normer kan tolkas teoretiskt. Ett sådant angreppssätt inriktas alltså på de meningsbärande handlingar och utsagor som konstituerar och villkorar det sociala livet på HVB-hem.

Ett hermeneutiskt tillvägagångssätt lägger stor vikt vid forskarens roll i forskningsprocessen, där forskningsprocessens olika faser - såsom insamlandet av empiri, analys av empiri samt tolkning och diskussion av slutsatser - betonar forskarens aktiva roll i kunskapsproduktionen. Forskarens förförståelse för det studerade fenomenet är därmed någonting som borde beaktas i forskningsprocessen. Det handlar framförallt allt om att betona att det är forskarens tolkning av den insamlade empirin, likaså som det är intervjupersonens tolkning av det sociala livet, som konstituerar kunskapen om ett särskilt fenomen. Det är alltså mot bakgrund av forskarens förförståelse som den nya kunskapen skapas. Inom hermeneutiken kallas denna process för *dubbel hermeneutik* (Lundin 2008: 105-106). Min egen förförståelse för ungdomars

möjligheter att använda internet bildades utifrån information som redovisas under avsnittet tidigare forskning. Det är framförallt Barnombudsmannens rapport *Bakom fasaden* (2011) som skapade en kunskap om att ungdomar placerade på HVB-hem inte kan använda internet i samma utsträckning som andra ungdomar i samma ålder gör. Denna förförståelse omvandlades senare till en nyfikenhet, då jag blev intresserad av varför deras tillgång till internet begränsades och hur dessa begränsningar kan tolkas. I mitt fall omvandlades alltså min förförståelse till ett forskningsintresse som användes för att skapa förståelse för ungdomars möjligheter till att använda internet på HVB-hem.

4.2. Intervju som forskningsmetod

I min studie använde jag mig av intervju som forskningsmetod. En forskningsintervju kännetecknas av att frågorna ställs muntligt till intervjupersonen och att intervjupersonens svar antecknas, eller som i mitt fall bandas, för senare analys (Bryman 2007: 301ff). Jag gjorde fyra intervjuer, i tre fall träffade jag intervjupersonerna på deras arbetsplatser och i ett fall på ett café. Tre av samtliga intervjuer tog mindre än en timme och en intervju tog ungefär en och en halv timme. Alla fyra intervjupersoner kontaktades per telefon där ämnet för studien presenterades och där intervjupersonerna gav sitt godkännande för intervjun, samt godkände att intervjun spelades in med hjälp av en diktafon. Därefter bestämdes datum, tid och plats för intervjun. Under intervjuns början blev alla intervjupersoner informerade om att deras namn och att namnet på HVB-hemmet där de arbetar eller som de ansvarar för kommer behandlas anonymt i uppsatsen.

Jag använde mig av en semi-strukturerad intervjuform. Den semi-strukturerade intervjun har formen av ett samtal där intervjuaren utgår från en del strukturerade frågor men anpassar dessa efter samtalets utveckling för att fånga intervjupersonernas egna tankar och resonemang kring ämnet (Denscombe 2000: 135). Som underlag till intervjuerna utformade jag därför en intervjuguide. Syftet med en semi-strukturerad intervju var dels att kartlägga hur många datorer med internetuppkoppling det fanns på enskilda HVB-hem, vilka rutiner och regler personalen hade när det gäller ungdomars internetanvändande, samt hur dessa motiverades. Frågor gällande antalet datorer med internetuppkoppling, regler och rutiner ställdes till respektive intervjupersoner. Frågor kring intervjupersonens egna resonemang kring till exempel behov av internettillgång

eller deras syn på internet anpassades pågående efter samtalets utveckling, i syfte att fånga intervjupersonens djupare resonemang kring forskningsämnet, och var därför inte likadana för alla intervjupersoner.

Fördelen med en semi-strukturerad intervjuform var att antalet konkreta frågor som handlade om antal datorer med internetuppkoppling samt HVB-hemmets regler och rutiner gav mig en bra utgångspunkt för samtalet, där intervjupersonen kunde utveckla sina egna resonemang. I efterhand framstår det som fördelaktigt att jag utgick från konkreta frågor då endast en intervjuperson av fyra utvecklade egna, längre resonemang om ämnet. I de tre andra fallen var intervjuguiden en nödvändighet för ett fortsatt samtal om ämnet. Detta ska dock inte tolkas som att intervjupersonen hade brist på information, eftersom alla intervjupersoner jobbade med ungdomar på HVB-hem och var aktiva med att upprätthålla rutiner som styrde deras internettillgång. En förklaring till att intervjupersonerna i större utsträckning inte utvecklade egna resonemang kan delvis bero på de förväntningar som uppstår i samband med intervjun, dels hos intervjupersonen och dels hos mig som intervjuare, så kallad *intervjueffekt*, som innebär att både intervjuaren och intervjupersonen träder in i en kontext av ömsesidiga förväntningar på varandra (Denscombe 2000: 138-141). Denna effekt kan möjligtvis haft förstärkt verkan då intervjupersoner uppträdde i egenskap av sin profession, vilket märktes i att alla intervjupersoner svarade på frågor i första person plural - vi.

I samband med detta är det viktigt att uppmärksamma att intervjupersonen uppträdde som representant för HVB-hemmet och kan ha styrts av denna roll under intervjun. Det blev påtagligt att denna roll gjorde att intervjupersonerna i viss utsträckning blev mer benägna att påpeka det positiva på HVB-hemmet de jobbade på eller var ansvariga för. Intervjupersonerna intog i viss utsträckning en försvarsställning då jag ställde följdfrågor och bad dem motivera varför vissa regler fanns. Dessa följdfrågor angående specifika rutiner kan ha uppfattats som mitt eget ställningstagande i ämnet av intervjupersonerna och därmed bidragit till att intervjupersoner kände att de måste försvara sig egen ståndpunkt i frågan.

Intervjufrågorna har dock varit neutralt utformade och syftade inte till att provocera intervjupersonen utan till att skaffa kunskap och förståelse kring det enskilda HVB-

hemmets regler och rutiner samt intervjupersonens egna resonemang. Det blev dock tydligt under en intervju att intervjupersonen ansåg vissa frågor som provocerande. Därmed skapades stundtals en laddad stämning mellan intervjuaren och intervjupersonen. Detta resulterade i att jag i något fall beslöt att inte ställa vissa följdfrågor som skulle kunna uppfattas som provocerande av intervjupersonen. Som tidigare nämnts kan denna intervju-effekt styrt intervjupersonen - och därmed svaren - i en viss riktning. Denna effekt ska dock inte betraktas som en brist när det gäller den information som förmedlades genom intervjun utan snarare som en del av en helhet, där intervjupersonen i egenskap av sin profession påverkar intervjuens form och innehåll.

Nackdelen med en semi-strukturerad intervju är att på förhand uttänkta frågor kan hindra det självständiga flöde av resonemang som intervjupersonen kan utveckla ¹. I mitt fall var dock inte intervjuguiden bindande utan användes flexibelt och anpassades efter samtalsgången och efter intervjupersonens egna resonemang. I anknytning till diskussionen ovan anser jag att en semi-strukturerad intervjuform var ett lämpligt sätt att samla in empirin.

4.3. Urval av HVB-hem och intervjupersoner och motiveringen bakom

Urvalet av HVB-hem och intervjupersoner styrdes av min frågeställning (Denscombe 2000: 142). Jag ville komma i kontakt med HVB-hemmets föreståndare för att ställa frågor angående ungdomars möjligheter att använda internet. Syftet med uppsatsen är alltså inte att skapa en generell bild av hur ungdomars möjligheter att använda internet ser ut på HVB-hem i Sverige, utan att få tillgång till kvalitativ information som beskriver vilka regler och rutiner som kan finnas på HVB-hem. Det var inte på förhand bestämt hur många intervjuer som skulle göras för att samla tillräckligt med empiri. Ett uttalat mål inom kvantitativa studier är dock en strävan efter att uppnå ett omfattande och variationsrikt material som lämpar sig för senare analys. Min empiri bygger på fyra intervjuer. Antalet intervjuer blev till en viss del en konsekvens av tidsramen för uppsatsen och en del svårigheter med att hitta intervjupersoner som var villiga att ställa upp på en intervju. Jag bedömer dock själv att variationsrikedomen i insamlad empiri gav mig en tillräcklig grund för att kunna

¹ För ett längre resonemang om nackdelar och fördelar med kvalitativ intervju se Mats Alvesson & Stanley Deetz bok *Kritisk samhällsvetenskaplig metod* (2000), s. 81-90.

identifiera professionella normer som styr ungdomars möjligheter till att använda internet på just dessa fyra HVB-hem.

Eftersom det finns många olika HVB-hem i Sverige var det nödvändigt att skapa vissa kriterier för urvalet. Nedan följer en sammanfattning av de kriterier som användes och hur dessa motiveras.

Valet av HVB-hem gjordes med hjälp av Socialstyrelsens Nationella HVB-register, som finns tillgängligt elektroniskt². Jag har använt mig av denna sökmotor för att söka privatägda hem för vård och behandling (HVB-hem) som bedriver en längre tids vård riktad mot ungdomar (både flickor och pojkar) med psykosocial problematik och beteendeproblem. Motiveringen till valet av just dessa kriterier är att privatägda HVB-hem är den mest förekommande driftformen, vilket skapade ett större urval.

Motiveringen till valet av HVB-hemmens inriktning motiveras med min önskan att nå HVB-hem som inte avgränsade sin verksamhet specifikt, exempelvis mot kriminalitet, missbruk av alkohol eller narkotika, våldsbenägna personer, neuropsykiatrisk eller psykiskt störning, utan beskrevs med friare termer som just beteendeproblem och psykosocial problematik. Detta urval ska ses som ett sätt att renodla alternativen.

Eftersom termer såsom beteendeproblem och psykosocial problematik är ospecificerade kan de lika väl omfatta andra problemområden som kriminalitet eller missbruk.

Motiveringen till att jag var intresserad av HVB-hem som vände sig till ungdomar, och speciellt ungdomar i äldre tonåren, från 13 till 18 år, var att just denna åldersgrupp dominerar när det gäller placeringar med stöd av SoL eller enligt LVU, och speciellt när det gäller så kallade långtidspaceringar, det vill säga upp till ett år eller längre (Socialstyrelsen & Länsstyrelserna 2009: 15).

Ett annat kriterium var att HVB-hemmen skulle ha bedrivit just en längre tids vård och endast tog emot ungdomar. Detta uteslöt automatiskt vissa typer av verksamheter, exempelvis: akutverksamhet och utredningsverksamhet, utslussningsverksamheter, träningsboenden och verksamheter som tog emot hela familjer. En annan faktor som

² Det nås via: <http://hvb.socialstyrelsen.se/>

påverkade urvalet var HVB-hemmets geografiska läge. I anknytning till det valde jag endast hem som var placerade i Skåne eller i Stockholms stad.

Motiveringen till valet av HVB-hemmets verksamhetsansvariga som intervjupersoner grundas i att dessa har en överblick över verksamheten. Eftersom HVB-hem är relativt små enheter är det oftast så att verksamhetsansvariga inte endast har det administrativa ansvaret utan även arbetar med ungdomar och därmed har en bra inblick i verksamhetens både administrativa och dagliga praktiker.

4.4. Tillvägagångssätt vid bearbetning och redovisning av empiri

Bearbetning och redovisning av insamlad empiri är en viktig del av den kvalitativa forskningsprocessen. Denna del av forskningsprocessen är ett sätt att nå en variationsrikedom av förståelser genom det empiriska materialet. Detta styrs till stor del av frågeställningen men lämnar även ett stort mått av kreativitet till forskaren när det gäller tillvägagångssättet för bearbeta och redovisa empirin (Nylén 200: 13). Nedan presenteras en beskrivning av mitt tillvägagångssätt.

Min empiri består av intervjuer. Dessa intervjuer har spelats in och senare transkriberats. Transkriberingsfasen är en betydelsefull del i forskningsprocessen då det talade ordet omformas till det skrivna språket (Widerberg 2002: 114-116). För att uppnå en större insyn i empirin har intervjuerna transkriberats i sin helhet och jag har försökt vara så ordagrann som möjligt. I vissa fall har jag dock gjort stilistiska förändringar för att göra texten begriplig för läsaren. Dessa förändringar har inte påverkat innehållet. Efter det har utskriften lästs flera gånger och kategoriserats utifrån för uppsatsen centrala teman: bakgrundsbeskrivning för HVB-hemmet, regler och rutiner angående ungdomars internetanvändande, motiveringar bakom regler och rutiner och intervjupersonens egna resonemang kring regler. Denna strukturering av teman har gjorts för respektive intervju.

Ulrica Nylén skriver i boken *Att presentera kvalitativa data* (2005) att presentationen av empirin är avgörande för forskningens uppfattade trovärdighet och den enda länken mellan läsaren och den miljö forskaren vill berätta om (Nylén 2005: 13). Mitt egna insamlade material syftar till att identifiera professionella normer som påverkar

ungdomars möjligheter att använda internet på HVB-hem. Denna empiri redovisas i resultat och analysdelen, där professionella normer identifieras och analyseras mot bakgrund av teori och tidigare forskning. Redovisningen av empirin struktureras alltså kring normer identifierade under analysen. Detta innebär att empirin inte återges i sin helhet och kronologiskt ordnad, utan återges kategoriserad efter den norm den bygger upp. Det ska dock påpekas att kategoriseringen och urvalet av redovisad empiri sker i relation till materialet som helhet, det vill säga den tar hänsyn till kontextualiteten i det sagda. Eftersom kvalitativ forskning går ut på att hitta det meningsbärande hos det studerade fenomenet, handlar empiriredovisningen i mitt fall om att identifiera de delar av empirin som återspeglar normens innebörd och mening (Widerberg 2002: 15). Nackdelen med ett kategoriserande sätt att redovisa empirin kan vara forskarens tolkningsföreträde rörande urvalet av det empiriska underlag som presenteras i texten. Empiripresentationen är inte någon neutral aktivitet, utan ett sätt för forskaren att uppleva den värld som skildras genom empirin. Samtidigt är det viktigt att uppnå en trovärdighet i empiriredovisningen (Nylén 2005: 13-15). För att uppnå en trovärdig empiriredovisning redovisar jag därför stora delar av relevant empirin i dess ursprungliga form. Ett sådant tillvägagångssätt bidrar till att öka läsarens insyn i empirin men skapar även förutsättningar för forskarens reflexivitet i relation till empirin, det vill säga ett sätt som möjliggör för forskaren en granskning och problematisering av egen tolkning (Nylén 2005: 14).

5. Teori

I detta avsnitt presenterar jag mitt teoretiska ramverk, vilket baseras på den rättssociologiska normteorin - utformad av rättssociologer vid Rättssociologiska enheten i Lund - och Michel Foucaults teori om makt. Jag redogör för begreppet normer och kategorin professionella normer, samt hur normteorin kan användas i anknytning till min frågeställning och hur den kan analyseras i förhållande till modell för analys av normer. Jag presenterar även teoretiska utgångspunkter för hur normer kan identifieras och hur jag själv går tillväga för att identifiera normer gällande ungdomars internetanvändning. Avslutningsvis diskuterar jag Foucaults teori om makt som ett sätt

att få en djupare förståelse för vad professionella normer innebär för ungdomars internettillgång utifrån ett maktperspektiv.

5. 1. Normer – en definition

Den rättssociologiska definitionen av normer har utvecklats i boken *Om normer* (2009) skriven av rättssociologerna Mathias Baier och Måns Svensson. De definierar normer utifrån deras essens, det vill säga normens grundläggande kännetecken. Enligt Baier och Svensson uppvisar normer tre *essentiella attribut*. Normer är normativa, vilket betyder att normer är handlingsdirektiv och anvisar det som bör göras (börat). Normer är socialt reproducerande, vilket betyder att normer är kommunikativa imperativ som reproduceras socialt och därför kan betraktas som konkreta fenomen. Slutligen är normer individens uppfattning avseende omgivningens förväntningar på det egna beteendet, vilket betyder att normer ger uttryck för det normala beteendet givet en viss situation (Baier & Svensson 2009: 68-70). Normen kan därefter även kategoriseras utifrån normens *accidentiella attribut* som betecknar normens egenskaper, exempelvis normens ursprung, form, tillkomst eller typen av sanktion som upprätthåller normens fortbestånd, vilket möjliggör en kategorisering av normer (Baier & Svensson 2009: 72-73). Hydén och Svensson skriver i en vetenskaplig artikel, *The Concept of Norms in Sociology of Law* (2008), att denna definition av normer överbryggat det epistemologiska gapet mellan samhällsvetenskapen och rättsvetenskapen. Hydén skriver:

Since norms are bearers of characteristics that represent both the 'ought' and the 'is', it is possible, through norms analysis, to derive the 'ought' of the legal system from the 'is' of society (Hydén & Svensson 2008: 233)

Jag använder mig av den rättssociologiska normdefinitionen för att identifiera vilka normer som styr placerade ungdomars internettillgång. I anknytning till min frågeställning blir normen därmed någonting som anvisar handlande och ger uttryck för det som anses vara ett accepterat respektive avvikande beteende när det gäller ungdomars förhållningssätt till att använda internet. Normen är därmed även någonting som reproduceras socialt inom ramen för HVB-hemmets verksamhet. Med hjälp av denna normdefinition kan jag identifiera vilka normer som ligger till grund för de rutiner, praktiker och tillvägagångssätt som påverkar ungdomars internettillgång.

5.2. Professionella normer

Håkan Hydén menar att normer är beroende av de system de tillhör, exempelvis ekonomiska, politiskt/ekonomiska eller sociokulturella (Hydén 2002: 114). Detta betyder att mänskliga handlingar är kontextuella och styrs av de normer som bildas inom ett visst system. Baier och Svensson skriver att normer kan alstras av professioner där formella utbildningar och verksamhetens struktur skapar förutsättningar för gemensamma värderingar (Baier & Svensson 2009: 126). Ulf Leo identifierar och analyserar i sin avhandling *Rektorer bör och rektorer gör* (2010) professionella rektorsnormer. Leo definierar professionella normer som en underkategori inom sociala normer. Dessa normer genereras i en specifik verksamhet och skapas utifrån verksamhetens systemvillkor, exempelvis lagstiftning, ekonomiska och administrativa villkor (Leo 2010: 70).

HVB är en institution som erbjuder vård och boende för barn och ungdomar som placeras där av kommuner med stöd av socialtjänstlagen (SoL) och lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Denna verksamhet bärs upp av yrkesprofessionella, exempelvis behandlingsassistenter och socionomer. Dessa skapar och etablerar normer genom professionens anspråk på kunskap när det gäller vård och behandlingsmodeller för barn och ungdomar. HVB-hem tillhandahåller även ramar för normens framväxt genom sina juridiska, ekonomiska och administrativa villkor, exempelvis lagstiftning och budget. Hydén påpekar dock att tyngden av en norm slutligen kan bestämmas av de inblandade aktörerna och att normen kan förstärkas genom styrkan i deras viljor och intressen (Hydén 2002: 277). Även Baier och Svensson menar att individens vilja spelar in när normer formuleras och att personer eller grupper som har inflytande över hur normer skapas även har ett stort inflytande över hur andra personers liv kommer att gestalta sig (Baier & Svensson 2009: 93). Detta resonemang är särskilt betydelsefullt när det gäller förståelse av professionella normer som uppstår i verksamheter som regleras av ramlagstiftning, eftersom ramlagstiftning alltid förutsätter en tolkning i gällande fråga. I anknytning till min frågeställning vill jag därmed betona att professionella normer som skapas på HVB-hem angående internetanvändning styrs både av HVB-hemmets systemförutsättningar, men även av enskilda aktörers viljor och värderingar i frågan. Normanalysen utifrån enskilda aktörers viljor och värderingar ingår dock inte i ramen för denna uppsats.

Hydén presenterar i boken *Normvetenskap* (2002) en rättsociologisk normmodell som lyfter fram normen som en förklaringsfaktor för människors handlande. Hydén definierar normer som de minsta beståndsdelar inom ett handlingssystem. Normer blir därmed någonting som anvisar handlandet och samordnar beteende. Enligt Hydén består normen av tre komponenter: vilja (V), kunskap (K) och systemmöjligheter (SM) (Hydén 2002: 280). Varje komponent består av olika bakomliggande förutsättningar. Vilja (V) är motiven bakom aktörens handlande. Dessa motiv härrör från olika motivationssystem som exempelvis moral, religion och ideologi. Kunskap (K) är beroende av hur personen i fråga ser och uppfattar världen. Här är aspekter som kön, klass och etnicitet av stor betydelse, då dessa konstruerar människans kunskapshorisont utifrån hennes position i samhällsstrukturen. Normmodellens sista komponent SM betecknar systemmöjligheter, det vill säga normens beroende av strukturella faktorer på makronivå, som till exempel juridisk reglering eller ekonomiska förutsättningar. Normmodellens tre beståndsdelar, V, K och SM, integrerar ett aktörs- och handlingsperspektiv. Normen integrerar därmed ett mikro- och makroperspektiv och möjliggör en analys som tar hänsyn till både ett aktörs- och systemperspektiv (Hydén 2002: 285-288). Jag använder mig av Hydéns normmodell för att skapa en förståelse för vilka komponenter av normmodellen som är av betydelse när normer som påverkar ungdomars möjligheter till att använda internet uppstår. Jag begränsar dock analysen enbart till normens systemmöjligheter.

5.3. Om att identifiera professionella normer

Föregående avsnitt handlade om normens ontologi - det vill säga vad normen är för någonting - och kategorin professionella normer. I detta avsnitt redogör jag för normens epistemologiska ställning, det vill säga hur man kan få kunskap om normer. Normens epistemologiska ställning diskuteras av Baier och Svensson. Författarna menar att normen dels har en normativ och dels en empirisk sida. Den normativa sidan av normen är bärare av normativa utsagor, det vill säga det som bör göras (börat) och existerar i form av sociala överenskommelser och mentala föreställningar. Den empiriska sidan av normen är de handlingsanvisningar som blir till konkreta handlingar, det vill säga det som händer (varat) och som därmed gå att studera empiriskt (Baier & Svensson 2009:65).

Baier och Svensson skriver:

Med andra ord så är normer utifrån det här perspektivet empiriskt observerbara ting tillhörande varat vilka är bärare av budskap om hur tillvaron bör vara beskaffad.

(Baier & Svensson 2009: 65)

Syftet med min uppsats är att identifiera professionella normer angående placerade ungdomars internetanvändning. Kunskap om dessa skapas genom intervjuer med ansvariga för dessa HVB-hem, där de berättar om HVB-hemmets regler och rutiner kring internetanvändning, samt motiverar och resonerar kring varför dessa finns. Dessa regler och rutiner är de konkreta handlingar som uttrycker normens normativa sida. Regler och rutiner kring internetanvändning på HVB-hem är med andra ord de empiriskt observerbara utslagen av själva normen. Genom att få en kunskap om vilka regler och rutiner som används och varför dessa används kan jag identifiera vilka normer som påverkar ungdomars möjligheter att använda internet på HVB-hem.

5.4. Professionella normer utifrån ett maktperspektiv

Normen anvisar handlandet och definierar därmed det normativa i en viss kontext. Hydén menar att en sådan typ av normativitet praktiskt kan bildas inom ramen för professionella system (Hydén 2002: 70-71). Professionella normer på HVB-hem reglerar med andra ord ungdomars handlingsfält genom att definiera det korrekta, respektive avvikande, beteendet när det gäller internetanvändning. Kopplingen mellan professionella normer och makt ter sig given i denna fråga. Baier och Svensson skriver om kopplingen mellan normer och makt och menar att normer *distribuerar* makt. Makten definieras som *när någon annan får en annan att handla enligt den förres vilja även om handlingen strider mot den senares vilja eller intressen* (Baier & Svensson 2009: 179). Baier och Svensson påpekar att det inte är normen som är makten och att det inte är normer som utövar makt, utan personer eller grupper som står bakom normen och reproducerar den (Baier & Svensson 2009: 180). För att vidare utforska kopplingen mellan makt och normer, samt skapa en förståelse för hur professionella normer kan

förstås utifrån ett maktperspektiv, använder jag mig av den franske idéhistorikern Michel Foucaults maktteori.

Anledningen till att jag använder mig av Foucaults maktteori är att den fokuserar på maktutövning som bildas inom ramen för professionella system. Detta ämne har berörts i två av Foucaults vetenskapliga verk. Det första är *Vansinnets historia under den klassiska epoken* (2001), där Foucault försöker förstå hur vansinnet som fenomen har blivit föremål för en vetenskaplig och klinisk verksamhet som bärs upp av professionella psykiatriker. Den andra är *Övervakning och straff. Fängelsets födelse*. (2003), där Foucault presenterar en framställning av straffets idéhistoria som en förskjutning från kroppsstraff till uppkomsten av den disciplinära makten. Det centrala för analysen av den disciplinära makten är relationen mellan makt, kunskap och subjekt.

Foucault utforskar hur olika former av institutioner använder sig av professionell kunskap som ett medel för kontroll över de som står objekt för denna kunskapsframställning. Foucault beskriver verkan av den disciplinära makten med frasen att själen är kroppens fånge. Denna subtila beskrivning återspeglar ett antal disciplineringsstaktiker som till skillnad från kroppsstraffet inte fokuserar på det kroppsliga utan *verkar på djupet, som påverkar hjärtan, tanken, viljan, sinnelaget* (Foucault 2003: 21)³.

En viktig aspekt av Foucaults maktteori är maktens analytik, det vill säga på vilket sätt vi kan få kunskap om makten. För Foucault är makten inte någonting som kan lokaliseras till en specifik källa eller någonting som har ett specifikt väsen. Foucault menar att varje relation är en maktrelation och att makten ska analyseras när den operationaliseras i konkreta situationer. Makten är därmed inte någonting man besitter utan någonting som utövas (Foucault 2003: 32). Foucaults maktanalytik tar därmed avstånd från en juridiskt formell föreställning om makten där makten härleds ur en rättslig regel eller någon annan form av förbud som markerar en gräns mellan det formellt tillåtna och formellt förbjudna. Han menar att en maktanalys som utgår från en juridisk uppfattning av makten, någonting han kallar för juridisk maktsociologi, enbart

³ Utveckling av kännetecknande aspekter för upprätthållande av den disciplinära makten återfinns i *Övervakning och straff* (2003).

fokuserar på frågan om hur makten framställs, det vill säga frågor om vem som har makten och med hjälp av vilka lagar maktförhållanden reproduceras. Foucault menar att en sådan maktanalys inte kan besvara frågor om maktens verkliga sätt att fungera (Foucault 2008a: 206-207). Foucault skriver:

Det handlar inte om att analysera maktens reglerade och legitima former i deras centrum, i det som kan vara deras allmänna mekanismer eller främsta kännetecken. Tvärtom handlar det om att gripa makten i dess extremiteter, i dess yttersta linjer och där den blir kapilär, det vill säga fatta makten i dess mest regionala och lokala former och institutioner, framförallt där makten genom att överskrida de rättsregler som ordnar och begränsar den också förlängs bortom dessa regler och investeras i olika institutioner, tar form i olika tekniker och får materiella, kanske till och med våldsamma, verktyg att gripa in med.

(Foucault 2008b: 41)

Foucault kallar denna typ av maktutövning - som inte sker genom en juridisk regel utan genom specifika normsystem som uppstår inom ramen för professionella system - för maktens mikrofysik. Foucault menar att maktens mikrofysik kan studeras när den operationaliseras i konkreta handlingar (Foucault 2003: 31). Han skriver:

Tvärtom handlade det om att studera makten vid den punkt där dess avsikt – om det finns någon avsikt – är fullständigt investerad i dess verkliga och faktiska praktiker; att på sätt och vis studera makten från dess utsida, där den står i en direkt och omedelbar relation med vad man högst provisoriskt kan kalla dess objekt, dess mål eller dess tillämpningsfält, där den med andra ord rotar sig och skapar sina verkliga effekter.

(Foucault 2008b: 41)

En analys av professionella normer utifrån Foucaults maktteori innebär med andra ord att synliggöra maktens mikrofysik i form av de praktiker, rutiner och de konkreta tillvägagångssätt som hindrar ungdomar från att använda internet. Genom att identifiera de professionella normer som påverkar ungdomars möjligheter att använda internet kan

vi studera en maktutövning som bildas och reproduceras genom de vardagliga rutiner som finns på HVB-hem.

6. Resultat och analys

Inledningsvis redogör jag för bakgrundsinformation om enskilda HVB-hem samt hur många datorer med internetuppkoppling som HVB-hemmen ägde vid intervjutillfället. I sammanställningen presenteras varje HVB-hem med en siffra som kontinuerligt används i den efterföljande delen av analysen. Dessa siffror används endast för att underlätta för läsaren att koppla ihop olika citat med bakgrundsinformationen. I följande stycken presenterar jag två professionella normer; normen om att man bör begränsa ungdomars internettid och normen om att man bör kontrollera vad ungdomar gör på internet. Dessa normer har identifierats utifrån en genomgång av rutiner, praktiker och tillvägagångssätt när det gäller ungdomars möjligheter att använda internet. Dessa presenteras löpande i texten. Identifieringsprocessen handlade om att synliggöra normens effekter i form av rutiner och tillvägagångssätt samt intervjupersonens resonemang om varför dessa tillvägagångssätt bör användas. Identifieringsprocessen handlar med andra ord om en redovisning av rutiner, praktiker och tillvägagångssätt, normens vara-sida, vilka ligger till grund för identifieringen av normens böra-sida. I de två nästkommande styckena analyserar jag dessa två professionella normer i förhållande till modell för analys i förhållande till den rättssociologiska modellen för analys av normer. Avslutningsvis analyseras dessa normer utifrån Michel Foucaults maktteori och där besvarar jag frågan om hur professionella normer kan förstås utifrån ett maktperspektiv.

6.1. Bakgrundsinformation

Informationen nedan baseras på svar från respektive intervjuperson.

Tabell 1

	HVB-hem 1	HVB-hem 2	HVB-hem 3	HVB-hem 4
Antal platser som finns på HVB-hemmet	6 platser	12 platser	6 platser	8 platser
Antal ungdomar vid intervjutillfället	4 ungdomar	12 ungdomar	5 ungdomar	8 ungdomar
Genomsnittstid för placeringar	13 månader	18 månader	6 till 7 månader	Från 3 månader upp till 12 månader
Typ av placeringar (SoL eller LVU)	Placeringar enligt SoL är mest förekommande	Placeringar enligt SoL är mest förekommande	Vid intervjutillfället 4 SoL placeringar och en enligt LVU	Bara placeringar enligt SoL
Behandlingsmodell	Miljöterapi	Välstrukturerad terapiform, SEFT*	Miljöterapi, nästan alla i personal har utbildning i KBT-terapi	Salutogent perspektiv**
Antal datorer med internetuppkoppling	1 dator (stationär)	2 datorer *** (stationära)	1 dator (stationär)	8 bärbara datorer och en stationär****
Var finns dator/datorer	Datarum	Allmänna utrymmen	Ett speciellt rum där TV, spel och dator finns.	Bärbara datorer hade ungdomarna på eget rum, den stationära datorn fanns i vardagsrummet.

* SEFT står för social emotionell färdighetsträning

** Salutogent perspektiv innebär med intervjupersonens ord: ”Att se det friska hos ungdomar. Att försöka motivera ungdomar i en positiv anda”.

*** Dessa 12 ungdomar bodde i två hus invid varandra. I det ena huset bodde tre ungdomar som hade tillgång till en dator med internetuppkoppling och i det andra huset bodde 9 ungdomar som hade tillgång till en dator med internetuppkoppling.

** Varje ungdom fick under placeringstiden låna en bärbar dator från HVB-hemmet. Det fanns även en stationär dator i vardagsrummet som fanns för den/de ungdomen/ungdomar som i väntan på en annan placering inte kunde låna en bärbar dator.

6.2. Man bör begränsa internettid

Alla HVB-hem avgränsade tidsmässigt ungdomarnas internetanvändande. Dessa tillvägagångssätt tog sig dock olika uttryck. Den mest förekommande formen av tidsavgränsningar handlade om att ange under vilka tider det var möjligt för ungdomar att använda internet. På två av HVB-hemmen hade dessa tider generellt – med någon timmes variation – samma upplägg och handlade om att ungdomar fick använda datorn från den tid ungdomarna förväntades komma från skolan fram till 22.00 på vardagar och lite längre på helgerna. På ett av HVB-hemmen fick man använda datorn från den tid man vaknade fram till 22.00 och längre på helgerna. Ett HVB-hem hade inga fasta internettider eftersom ungdomarna vid ankomsten fick låna bärbara datorer från HVB-hemmet som de sedan hade tillgång till på sina egna rum. Detta gjorde att det inte var möjligt för personalen att sätta upp några fasta tider, men intervjupersonen angav att man ändå försökte hålla koll på att ungdomarna inte satt upp hela natten genom att, med intervjupersonens ord *knacka på dörren och göra sig mer synlig*. På detta HVB-hem fanns även en stationär dator som stod i ett offentligt utrymme och var tillgänglig för de ungdomar som i väntan på en annan placering inte fick låna en bärbar. Denna dator kunde användas fram till kl. 22.00 på vardagar och fram till midnatt på helgerna. De fasta tidsreglerna motiverades på olika sätt. Ett sätt att motivera handlade om att HVB-hemmet behövde följa fasta strukturer.

HVB-hem 2:

*Det här är ett kollektiv med många ungdomar och mycket personal.
Sen är det ungdomar som på ett eller annat sätt halkat ur en struktur
och därför tänker vi att vi behöver vara väldigt fasta i strukturen*

och därför att vi inte är deras föräldrar utan en arbetsgrupp på 15 personer.

Ett annat sätt att motivera handlade om att tidsavgränsning följde en dagsrytm, det vill säga från den tid man vaknar fram tills man förväntas lägga sig.

HVB-hem 3:

Ja, klockan tio på vardagar stänger vi och då ska de upp på sitt rum. Så klockan tio blir det naturligt stopp. Och så morgonen när man vaknar. Så tio senast och tolv på helgen.

Ett annat sätt att motivera fasta tidsregler var att motivera dessa utifrån den behandlingsmetod HVB-hemmet använde sig av.

HVB-hem 1:

Vi tycker inte det är optimalt att alla har var sin egen eftersom det miljöterapeutiska handlar mycket om det sociala och interaktion och så vidare och så är det inte bra att isolera sig allt för mycket. Så de som har egna datorer, vi är på dem jämt och ständigt så att de inte är bara på sitt rum och det går också bra.

Ett annat sätt att motivera handlade om oron för att för att ungdomarna skulle isolera sig från sin omgivning genom att sitta vid internet och enbart interagera genom sociala medier.

HVB-hem 4:

Jag skulle ju tycka överhuvudtaget att ungdomar inte la ner så mycket tid på internet. Det är så med mobil, man blir väldigt styrd, man är tillgänglig och även på internet. Att man lämnar ut sig på Facebook. Jag kan tycka att det är för mycket. Ungdomar pratar inte med varandra, träffas inte så mycket, de gör det över nätet. Det kan jag tycka är lite fel. Man lägger ner väldigt mycket tid på det här knappandet.

Utifrån citaten ovan kan vi se att intervjupersonerna motiverar tidsavgränsningar utifrån behandlingsmetoden och HVB-hemmets behov av en fast struktur för att förbli ett fungerande HVB-hem. När intervjupersonen upplever att ungdomar använder internet för länge anses det inte ligga i linje med synen på hur behandlingen borde utformas och vad den borde leda till. Två av intervjupersonerna berättar att de uppmuntrade ungdomarna att inte vara på internet för länge genom att motivera och locka med andra aktiviteter som enligt intervjupersonen stämde bättre överens med HVB-hemmets behandlingsmetodik.

HVB-hem 4:

Jag tycker att man inte ska sitta hur många timmar som helst för det finns annat och det har vi lockat med. Vi har haft aktiviteter som har gjort att de inte har suttit så länge på internet. Det har inte varit det främsta och det viktigaste. Vi hade mycket aktiviteter för ungdomarna så att man inte var inne utan kom ut för att se saker. Det var vårt vapen, att vi hade så mycket aktiviteter. Jag tycker att vi har varit med och begränsat.

Att två intervjupersoner kände att det var viktigt att locka ungdomar med andra aktiviteter kan tolkas som en förväntan på en professionell bedömning av vad ungdomar boende på HVB-hem borde och inte borde ägna sin tid åt.

När det gäller att tidsmässigt begränsa ungdomars internetanvändning så var tidsavgränsningar centrala men man använde sig även av andra tillvägagångssätt, exempelvis en kölista. Två av HVB-hemmen uppgav att de tidigare använde sig av en kölista men att de inte använde den för tillfället eftersom det inte uppstod några problem när ungdomarna skulle samsas om att använda internet. De angav dock att en kölista återigen kunde införas om ungdomarna sinsemellan inte lyckades samsas om att vara på internet.

HVB-hem 1:

Vi har skrivit den [kölistan] för säkerhets skull om det skulle uppkomma problem. Den där listan är gjord så att man får en timme per kväll då. Då har man rätt till minst en timme men oftast blir det fler.

HVB-hem 2:

Ja, vid behov så finns det ett kösystem men det är väldigt enkelt och det är om en ungdom sitter vid datorn och en annan vill ha den så ska den säga till en ungdom som sitter vid datorn där och då ska de avsluta innan en halv timme. Så det är inte en lista och det har funkat bra och om det inte skulle fungera så skulle vi göra att man får en timme var.

Att ungdomar skulle samsas om att vara på internet berodde på antalet datorer som fanns på HVB-hemmet i relation till hur många ungdomar som bodde där. Att ungdomar skulle komma överens om att använda internet kan ha påverkat inte enbart hur länge och hur ofta ungdomar fick möjlighet att använda internet men även vad man kunde göra på internet.

HVB-hem 2:

Det är just det att man delar datorer precis som man delar allting annat och då blir det inte så att man kan sätta sig ner och djupdyka och ägna sig åt det utan att man vet om att man kommer behöva lämna av dator.

En intervjuperson angav även att det ansågs viktigt utifrån behandlingsperspektivet att ungdomar lärde sig att samsas om att vara på internet.

HVB-hem 1:

Det är faktiskt så att det är nyttigt för dem att komma överens. Att be varandra – Skulle jag kunna sitta ett tag nu....Det är nyttigt utifrån en miljöterapeutiskt tänkande att man samarbetar och inte skriker jävla hora. Nej, det gör man inte när man pratar.

När jag frågade intervjupersonerna om de tyckte att antalet datorer var tillfredsställande i relation till antalet ungdomar som bodde på HVB-hemmet svarar alla att de upplevde att det inte har varit problematiskt eftersom ungdomarna samsas bra om de datorer som finns tillgängliga och att de inte klagar.

HVB-hem 1:

Vi har inte haft önskemål från ungdomar att vi skulle ha fler. Det har inte kommit upp. Det funkar med de som finns. Och sen har de oftast datorer i skolan.

HVB-hem 2:

En dator på nio ungdomar är för lite men jag är förvånad att de inte klagat mer. För det har varit lite efterfrågan utan de samsas med den som finns.

Två av intervjupersonerna önskade dock att det skulle finnas en dator till på HVB-hemmet. En intervjuperson planerade vid intervjutillfället ett inköp av en ny dator. Den andra intervjupersonen berättade att företaget som ägde HVB-hemmet inte gick med på att köpa en dator till.

HVB-hem 1:

Det har ytterst sällan uppstått konflikter men det bästa hade varit om vi hade haft två datorer, tycker jag, i samma rum. Det hade varit optimalt för det hade varit lagom. Vi har tänkt att det skulle ha varit bra med två datorer, däremot var det företaget som satte stopp för det. Så det är inte en behandlingsidé från vår sida, så det är inte bara av den anledningen vi bara har en.

När jag frågade intervjupersonerna om de trodde att det hade uppskattats om det hade varit fler datorer berättar de att ungdomar hade uppskattat om det hade funnits fler datorer.

HVB-hem 3:

Ja verkligen. Det är klart att ha sin egen [dator] Men det funkar.

HVB-hem 1:

Men ungdomar...deras önskemål får vi också ta med en nypa salt, för om vi bara skulle följa ungdomars önskemål så skulle de önska sig var sin dator med snabb uppkoppling och skrivare. Det tänker vi inte heller tillmötesgå.

Med hjälp av redovisningen ovan kan vi ta del av olika rutiner och tillvägagångssätt som på olika sätt ledde till att internetanvändning begränsades tidsmässigt. Med andra ord, den professionella normen om att man bör begränsa ungdomars internettid, resulterade i olika rutiner och tillvägagångssätt som uttrycker själva normen och påverkar hur ungdomarnas möjligheter till att använda internet utformades på HVB-hemmen.

Jag vill återigen påpeka att alla HVB-hem hade olika rutiner och tillvägagångssätt när det gäller frågan om hur länge och hur ofta ungdomarna fick använda internet. Vi kan med andra ord säga att den professionella normen om att man bör begränsa internettid varierar i styrka beroende på vilket HVB-hem vi pratar om. Det innebär att normens styrka har gett upphov till mer eller mindre strikta rutiner när det gäller hur länge och hur ofta ungdomar fick använda internet. Jag skriver mer om detta i avsnitt 6.4 där jag analyserar normer i relation till modellen för analys av normer.

6.3. Man bör kontrollera vad ungdomar gör på internet

Alla intervjupersoner berättade om någon form av kontrollmekanism när det gäller vad ungdomar gör på internet. Dessa kontrollmekanismer tog sig olika uttryck. Ett av HVB-hemmen använde sig av ett internetfilter för att hindra åtkomst åt sidor med pornografiskt innehåll. Det fanns även en spärr som gjorde att man inte kunde spela onlinespel. Detta filter och denna spärr fanns dock endast på den stationära datorn och inte på de bärbara datorer ungdomarna hade på rummen. På ett annat HVB-hem kunde man inte ladda ner BitTorrent-filer. En annan ingång för att kontrollera vad ungdomar gjorde på internet var genom ungdomarnas inloggningskonton. Tre av intervjupersonerna berättade att ungdomarna loggade in på datorer med personliga inloggningskonton. På ett av dessa tre HVB-hem framstod det dock inte som att inloggningskonton användes för att kolla vad ungdomar gjorde på internet. Det motiverades så här:

HVB-hem 3:

Det är lite som att gå genom någons brev eller vad de köper för tidningar. Det känns konstigt. Det är ett fritt samhälle.

Två av HVB-hemmen använde sig av ungdomarnas inloggningskonton för att kontrollera vad de gjorde på internet. Kontrollen innebär att ifall personalen ansåg att det var nödvändigt kunde de logga in på ungdomarnas personliga inloggningskonton för att se historiken, det vill säga vilka sidor ungdomarna har varit inne på.

HVB-hem 1:

Vi har inte behov av att bevaka hela tiden, däremot skulle vi höra eller ha haft en magkänsla, eftersom alla vi är erfarna och har jobbat länge, om det hade varit något konstigt så går vi in.

Ja, så när vi går in på historik så var det till exempel Kalle som gick in på de sidorna. Sen går vi inte in på alla sidor. För det är inte det som vi använder det till, utan mest sidor med vapen och porr.

HVB-hem 2:

Det funkar så pass att alla loggar in med sin personliga inloggning och vilket också gör att det går att se vilka sidor man går in på. Ja, och då blir det personligt kopplat. Och då får de också veta reglerna. Att de inte ska gå in på porr eller våldssidor för då kan de bli av med sitt konto om de gör det.

Det ena HVB-hemmet hade personal som var datoransvariga. Dessa hade till uppgift att kolla om ungdomarna gick in på olämpliga sidor och att ta bort åtkomst till dessa sidor.

HVB-hem 2:

Jag vet faktiskt inte hur ofta de gör det [datoransvariga] och hur ofta de har gjort det på senare tid. Det är definitivt någonting som vi ökar när vi på något sätt får reda på att det är någonting som pågår som inte är lämpligt. Och det vet ju också ungdomarna att de blir eller kan bli avkollade.

Det andra HVB-hemmet hade en IT-ansvarig som kom när personalen upplevde att de hade problem med att ungdomar besökte olämpliga sidor. Efter ett tag skapade de egna inloggningskonton till ungdomarna. Det betydde att ansvaret över att kontrollera om ungdomar gick in på olämpliga sidor förflyttades från verksamhetens IT-ansvarige till personalen.

HVB-hem 1:

Nej, det är ingen som kommer regelbundet. Vi fick mycket en gång och så kom de och såg allt det här, vissa sidor. Och det gjorde att vi skapade egna konton till dem.

Ett annat sätt att hålla koll på vad ungdomar gjorde på internet handlade om att datorn placerades på ett offentligt utrymme. Det innebar att man kunde hålla koll på dels hur länge ungdomar satt på internet och dels se vad de gjorde på internet. På tre HVB-hem stod datorn i något slags allrum där personalen och ungdomarna vistades, exempelvis vardagsrummet eller ett datorrum. På ett HVB-hem fick ungdomarna ha datorer på sina egna rum, vilket gjorde att det var svårare att kontrollera vad de gjorde på internet. Det ska dock påpekas att det bara är en av intervjupersonerna som angav att det var av taktiska skäl datorn stod i ett offentligt utrymme.

HVB-hem 2:

(I) – Var står datorer?

(IP) – De finns i allmänna utrymmen, och det är förstås ett väldigt medvetet val att de står där vuxna passerar ofta. I det stora huset står den mellan vardagsrummet och matsalen. Här är det väldigt lite utrymme så den står precis vid köket, kan man säga.

(I) – Varför står den just där?

(IP) – Det är för att ungdomar ska veta att vi ser vad de gör på datorn.

En annan aspekt som kan ha påverkat vad ungdomarna fick, respektive inte fick, använda internet till är intervjupersonernas resonemang kring vad som betraktades som lämplig respektive olämplig internetanvändning. Alla intervjupersoner angav att de hade en positiv inställning till internet och tyckte att det var viktigt att ungdomar hade tillgång till internet. En av intervjupersonerna tyckte inte det fanns någon direkt skillnad

mellan lämplig och olämplig internetanvändning. Intervjupersonen berättar att ungdomarna använde internet för att vara på Facebook, lyssnade på musik på Spotify och kollade filmklipp på YouTube.

HVB-hem 3:

(I) – Hur ser du på dessa aktiviteter?

(IP) – Jag tycker att det är inget konstigt.

(I) – Tycker du att det finns lämplig internetanvändning och icke lämplig?

(IP) – Det är en svår fråga. Jag är positiv. Det är bara de som missbrukar, det vill säga sitter för länge.

Tre andra intervjupersoner gav exempel på när internet var som mest användbart. Det rörde sig bland annat om att använda internet i skolarbete, för faktainhämtning och för att kommunicera med vänner och familj.

HVB-hem 1:

Det är viktigt att ha internet för att använda det till skolarbete eller ta kontakt med sin släkt och vänner. Och då menar jag inte vanligt facebookande utan att man talar på Skype med släktingar från ett annat land. All personal som jobbar här använder internet och är positivt inställda till internet just för att söka kunskap, söka öppettider, ta del av informationssamhället och ta kontakt med omvärlden, och inte minst för de som är ensamkommande. Absolut. Att de kan titta på hemlandstidningar och så vidare.

HVB-hem 2:

(I) – Vet du vad ungdomar gör på internet?

(IP) – Jag har inte koll, med det jag vet är att de läser bloggar, är ute på Facebook. De gör en del spel och såna saker, de lyssnar på musik väldigt mycket. Mycket blogg och mycket Facebook.

(I) – Vad tycker du själv man borde använda internet till främst?

(IP) – Jag tycker de sakerna plus när man behöver i skolarbete, faktainhämtning, kolla nyheter. Men det tror jag de gör väldigt lite av. De kollar inte nyheter och läser inga tidningar. Nästan alla gör skolarbete i skolan.

Någonting som är genomgående i materialet är att intervjupersoner som var ansvariga på HVB-hem som tog emot asylsökande ungdomar berättade hur viktigt det var att dessa hade tillgång till internet för att bland annat lära sig behärska internet, för att få kontakt med sin familj eller för att ta del av information på hemspråk ⁴.

HVB-hem 4:

Jag kan tycka att de ensamkommande flyktingpojkar som kom, att det är bra att de har lärt sig internet eftersom det är så i tiden. Det är de redskap vi svenskar använder. Det kan jag tycka är bra.

Redovisningen ovan presenterar de rutiner och tillvägagångssätt som syftade till att kontrollera vad ungdomar gjorde på internet. Även här varierar normens styrka beroende på vilket HVB-hem vi pratar om. På HVB-hem 3 kunde man inte använda nerladdningsprogram men de hade i övrigt inte några andra rutiner och tillvägagångssätt som syftade till att kontrollera vad ungdomar gjorde på internet. Eftersom det för det mesta enligt lag är förbjudet att ladda ner filmer och musik från sidor som indexerar torrentfiler (exempelvis The Pirate Bay) kan denna regel ha styrts av lagstiftning och inte avsetts som någonting som syftade till att kontrollera vad ungdomarna gjorde på internet. I det fallet är det därför osäkert om normen överhuvudtaget gällde. Samma sak gäller även HVB-hem 4 där ungdomarna hade bärbara datorer på sina rum, vilket enligt intervjupersonen gjorde att personalen inte hade möjlighet att kontrollera vad ungdomar gjorde på internet. Det är svårt att avgöra om det var just bristen på en norm om att man bör kontrollera vad ungdomar gjorde på internet som skapade dessa förutsättningar eller om det styrdes av andra faktorer. Intervjupersonen motiverar skälet till att de valde att ha det så:

HVB-hem 4:

Det är i tiden. Vi tyckte att vi skulle ha det. Och de använde det sunt. Så vi kände inte att det var problem. Många ungdomar kunde koppla upp sig på Skype och prata med sina anhöriga och för dem var det väldigt viktigt.

⁴ Två av HVB-hemmen tog bland annat emot asylsökande ungdomar. De två andra HVB-hemmen tog inte emot asylsökande ungdomar.

Resonemanget ovan kan tolkas som en avvägning mellan de positiva aspekterna med internet och de risker internetanvändning kan medföra, där HVB-hemmet väljer det förstnämnda. Hur detta kan tolkas i relation till den målgrupp av ungdomar HVB-hemmet hade mest erfarenhet av återkommer jag till i avsnitt 6.4. Två av HVB-hemmen hade däremot tydliga rutiner och tillvägagångssätt som återspeglade normens anvisning om att man bör kontrollera vad ungdomar gör på internet.

6.4. Analys i förhållande till modell för analys av normer

Hydén skriver i boken *Normvetenskap* (2002) att normen består av tre komponenter: vilja (V), det vill säga motiven bakom aktörens handlande, kunskap (K), aktörens kunskap i frågan samt systemmöjligheter (SM), normens beroende av strukturella faktorer på makronivå, exempelvis lagstiftning, ekonomiska förutsättningar eller andra aspekter som anknyter till verksamhetens specifika karaktär (Hydén 2002: 280). Jag använder mig av Hydéns normmodell för att resonera om vilka av normmodellens komponenter som har haft betydelse för normens tillkomst. Mina intervjuer fokuserar på att belysa de rutiner och tillvägagångssätt HVB-hemmen använder sig av när det gäller ungdomars internettillgång. Intervjuerna har därmed inte i samma utsträckning fokuserat på intervjupersonernas egna motiv och deras kunskaper i frågan. Analysens centrala fokus berör därför normens systemmöjligheter.

Hydén menar att när normanalysen fokuserar på systemmöjligheter övergår normmodellen från en handlingsteori till en systemteori med strukturella resonemang, vari man försöker besvara frågan om vad som ligger bakom normen i det enskilda fallet (Hydén 2002: 285-288). HVB-hemmen är institutioner som erbjuder vård eller boende för barn och ungdomar som placeras där av kommunen med stöd av socialtjänstlagen (SoL) och lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Denna verksamhet bärs upp av yrkesprofessionella, exempelvis behandlingsassistenter och socionomer. HVB-hem tillhandahåller därför ramar för normens framväxt genom sina juridiska och ekonomiska villkor, verksamhetens inriktning - det vill säga vilken målgrupp av ungdomar verksamheten vänder sig till - samt genom professionens anspråk på kunskap när det gäller vård och behandlingsmodeller. För att tydliggöra analysen väljer jag att därför att kategorisera systemmöjligheter utifrån fyra kategorier:

behandling, ekonomi, verksamhetens inriktning det vill säga vilken målgrupp verksamheten vänder sig till och lagstiftning. Alla ovan nämnda kategorier har påverkat normens bildningsprocess, som i sin tur påverkade hur ungdomars internettillgång såg ut på de enskilda HVB-hemmen. Vilka aspekter som hade betydelse varierade dock mellan de olika HVB-hemmen.

Utifrån tidigare redovisat material kan vi se att uppkomsten av professionella normer om att man bör begränsa ungdomars internettid och att man bör hålla koll vad ungdomar gör på internet motiverades med anknytning till behandlingsmetoden. Exempel på detta är när en av intervjupersonerna motiverar rutiner och tillvägagångssätt som användes på HVB-hemmet utifrån att miljöterapi förutsätter ett behov av fast struktur, att ungdomar ska lära sig att ta olika roller, eller lära sig att komma överens med andra människor i deras omkrets när de bland annat samsas om internet. När intervjupersoner tyckte att ungdomar använde internet för länge försökte de bland annat med intervjupersonens ord *locka* med andra aktiviteter som enligt personalen bättre återspeglade HVB-hemmets behandlingsmetod.

En annan aspekt som påverkade normbildningsprocessen var HVB-hemmets ekonomi. En av intervjupersonerna berättade att de inte fick möjlighet att köpa en ny dator, trots att de tyckte att det behövdes. Detta eftersom företaget som ägde HVB-hemmet inte ville gå med på det. I det fallet uttrycker intervjupersonen konkret att anledningen till att de bara har en dator inte var någon behandlingsidé från deras sida utan att företaget inte godkände deras önskemål.

HVB-hem 1:

Vi måste redovisa alla kvitton till dem. Och vi kan inte köpa utan att de vet och vi har fått ett nej. Vi har fått kämpa oss till att vi har en, men vi kommer inte kunna få två i dagsläget och jag kan inte säga mer.

Även en annan intervjuperson berättar att HVB-hemmets ekonomiska villkor påverkar tillgång till internet.

HVB-hem 2:

(I) – Men hur är det med ekonomiska begränsningar. Hade det varit ok om du köpte fyra datorer till?

(IP) – Vi har absolut ekonomiska begränsningar så är det ju. Man måste tänka vad man har råd till och vad man inte ha råd med.

En annan aspekt som påverkade ungdomars internettillgång var HVB-hemmets inriktning, det vill säga vilken målgrupp av ungdomar HVB-hemmet vände sig till. Motiveringarna handlade om att hänvisa till bredare beskrivningar av vilken typ av problematik ungdomarna hade, exempelvis med en intervjupersons ord: *självd destruktivt beteende* eller uttryckt med mer generella termer som *dåligt mående*. En annan målgrupp som man hänvisade till var asylsökande ungdomar eller flyktingungdomar med uppehållstillstånd. Intervjupersonernas resonemang kunde bland annat handla om att skydda ungdomar från risker som kan uppkomma när man surfar på internetsidor som har ett innehåll ungdomarna inte är mogna för, eller när de går in på sidor som intervjupersonen beskriver *kan trigga självskadebeteende*. Detta gjorde att man ökade kontrollen över vad ungdomarna gjorde på internet. En av intervjupersonerna angav att de inte hade behov av att begränsa ungdomarnas internettid eller kontrollera vad de gjorde på internet, eftersom ungdomarna inte ansågs ha beteendeproblem, utan att deras placering berodde på bristande hemförhållanden. Detta gjorde att normen om att man bör begränsa internettid och att man bör kontrollera vad ungdomar gör på internet var svagt utvecklad på det HVB-hemmet.

HVB-hem 3:

De ungdomar som kommer till oss är inte där på grund av sitt eget beteende utan mer föräldrarnas kanske, konflikter hemma, föräldrarna missbrukar. Så vi behandlar mer utifrån ett boende än behandlingshem.

De intervjupersoner som jobbade på HVB-hem som tog emot asylsökande ungdomar eller flyktingungdomar med permanent uppehållstillstånd menade att just det för denna grupp var viktigt att ha tillgång till internet, bland annat för att kunna ta kontakt med sina släktingar, ta del av information på hemspråket, eller för att kunna integreras i det svenska samhället. Intervjupersonernas positiva uppfattning om dessa ungdomars behov

av interntillgång kan möjligtvis ha bidragit till att interntillgången blivit mer omfattande. Något som kan tyda på detta är att det HVB-hem som hade mest erfarenhet av att ta emot asylsökande ungdomar hade som regel att låna ut varsin bärbar dator till ungdomarna. Jag konstaterar utifrån materialet att målgruppen av ungdomar som HVB-hemmet vände sig till har haft betydelse för normens bildning. I anknytning till det kan jag dra slutsatsen att HVB-hemmet som riktade sin verksamhet mot asylsökande ungdomar och HVB-hemmet där intervjupersonen menade att ungdomars placeringar berodde på deras hemförhållanden hade mindre begränsande och kontrollerade rutiner än HVB-hem som motiverade rutiner utifrån ungdomars egna beteendeproblem.

Det som däremot inte påverkade normbildningsprocessen var lagstiftningen eller andra former av offentliga dokument. Ingen av intervjupersonerna angav att deras rutiner och tillvägagångssätt har styrts av någon form av relevant lagstiftning. Intervjupersonerna berättar även att de inte har stött på några krav eller önskemål om att interntillgång bör finnas och hur den borde utformas. Intervjupersoner menade att det som snarare påverkade regler och tillvägagångssätt på HVB-hemmet var den vårdplan som utarbetades av socialsekreteraren i samband med placeringen. Intervjupersonerna berättar dock att de inte har varit med om att socialsekreteraren ställer krav på interntillgång eller betonar interntillgång som en av barnens rättigheter vare sig i vårdplanen eller vid eventuella besök.

HVB-hem 2:

Dels tror jag att socialtjänsten förlitar sig på oss att vi vet vad som är husets standard. När man placerar en ungdom så är man fokuserad på att ungdomen mår dåligt och inte fungerar i vardagen och då blir det primära och sen gör man någon slags koll av att vi verkar fungera, att vi erbjuder behandling på hyfsad nivå. Det är sällan de går in på sådana detaljfrågor men ungdomar frågar oss om de kan ha sin egen mobil. Det kan inte socialsekreterare svara på förrän vi är på plats. Sådana frågor finns inte med i upphandlingen till exempel. Jag tror inte det i alla fall. Men däremot så tycker jag att det är mycket möjligt att det kommer att komma mer. I och med att man också forskar mer om hur ungdomar på HVB-hem har det i förhållande till ungdomar som inte är

placerade, bland annat ekonomisk standard och om det blir begränsningar i deras möjligheter.

Sammanfattningsvis kan jag konstatera att professionella normer om att man bör begränsa ungdomars internettid och kontrollera vad ungdomar gör på internet påverkades av HVB-hemmets systemförutsättningar. Faktorer som ekonomi, verksamhetens inriktning samt behandlingsmetod hade en påverkan på hur ungdomars internettillgång såg ut på respektive HVB-hem. Det som inte påverkade normbildningen var lagstiftning, det vill säga det juridiska ramverket som HVB-hemmet berörs av. Hydén menar att normbildningsprocessen är komplex eftersom alla normens beståndsdelar samverkar med varandra, vilket gör att det är svårt att peka ut vilka faktorer som kan ha haft mer betydelse än andra. Den här analysen ska därför betraktas som ett sätt att belysa vilka aspekter som kan ha varit betydelsefulla för normbildningsprocessen när det gäller ungdomars internettillgång och vilka aspekter som inte var det.

6.5. Hur kan professionella normer förstås utifrån ett maktperspektiv

Jag använder mig av Michel Foucaults teori om makt för att besvara frågan om hur professionella normer kan förstås utifrån ett maktperspektiv. Det jag gjorde i tidigare delar av analysen var att identifiera de normer som påverkade ungdomars möjligheter att använda internet, och att analysera vilka aspekter som kan ha haft betydelse när dessa normer utformades. Man kan med andra ord säga att de föregående delarna av analysen ligger till grund för en förståelse för hur dessa normer kan förstås utifrån ett maktperspektiv.

Enligt Foucault är makten ingenting som man besitter utan någonting som utövas människor emellan i konkreta situationer (Foucault 2003: 32). I sin maktanalytik tar Foucault avstånd från den ekonomiska och juridiska förståelsen av makten. Denna förståelse definieras i termer av överordning och förtryck och fokuserar på att analysera maktens reglerade och legitima former som befinner sig på beslutets nivå. Foucault menar att ovannämnda frågeställningar begränsar vår förståelse av makten, eftersom dessa inte tar hänsyn till den makt som utövas i relationer människor emellan på mikronivå; det Foucault kallar för maktens mikrofysik. Foucault menar därför att

makten ska studeras när den operationaliseras i konkreta rutiner och praktiker som skapas i specifika situationer (Foucault 2008b: 41). Med andra ord är det genom att studera maktens konkreta uttryck vi kan komma åt hur makten utövas.

Jag har i denna uppsats identifierat två normer som påverkar ungdomars möjligheter att använda internet. Dessa normer uttrycks genom olika rutiner som har till syfte att begränsa och kontrollera ungdomars internettillgång. Utifrån Foucaults teori om makt kan vi därför säga att makten utövas genom dessa rutiner och tillvägagångssätt, specifikt när ungdomars möjligheter att använda internet avgränsas tidsmässigt, när kölistan åberopas när de inte sinsemellan lyckas samsas om att använda datorn, när man loggar in genom personliga konton för att kolla internetsidor de har varit inne på, när man försöker få dem att göra annat istället för att använda internet eller när man strategiskt placerar datorn på ett ställe som möjliggör kontroll av vad de gör på internet. Alla dessa rutiner och tillvägagångssätt utgör enligt Foucault maktens teknologi det vill säga de tekniker som används för att utöva makt.

Ovannämnda makttekniker används av personalen för att kunna begränsa och kontrollera ungdomars möjligheter att använda internet. Denna maktutövning ska dock inte ses som någonting som appliceras på ungdomar, utan någonting som utgör en maktstruktur som både ungdomarna och personalen skapar och reproducerar. Foucault menar att där makt finns, finns även motstånd, vilket betyder att ungdomarna uppslukas av makten eftersom de ingår i den sociala kontext som skapar själva maktutövningen. Foucault säger att makten finns överallt, vilket betyder att man inte kan ställa sig utanför makten. Han menar att man antingen utövar makt över någon annan eller är underordnad makten (Foucault 2008b: 42-44).

Jag tror att makten måste analyseras som någonting som cirkulerar, eller snarare som någonting som bara fungerar i ett sammanhang. Den kan aldrig knytas till den ena eller andra punkten, den befinner sig aldrig i händerna på vissa och den kan aldrig erövrats som en rikedom och vara. Makten fungerar i ett sammanhang. Makten utövas i ett nät, där individen inte bara cirkulerar, utan alltid är i en position att åtlyda och även utöva makten. De är aldrig

maktens överksamma eller medgivande mål: de är alltid dess reläer. Med andra ord appliceras inte makten på individer; den passerar genom dem.

(Foucault 2008b: 42-43)

Att ungdomarna underordnas på HVB-hem är givet i fallet med internettillgång, eftersom det är personalen som skapar rutiner och tillvägagångssätt som påverkar ungdomars internettillgång. Dessa rutiner och normer styrs i sin tur av andra aspekter som nämndes i tidigare avsnitt, exempelvis ekonomi, lagstiftning, verksamhetens inriktning och behandlingsmetod. Men att makten utövas för att begränsa och kontrollera internettillgång är bara en av aspekterna av en maktutövning som skapas på HVB-hemmet. För att förstå ungdomars begränsade internettillgång måste vi ta hänsyn till den sociala kontext HVB-hemmet representerar.

Ungdomar som placeras på HVB-hem placeras på institutioner vars historiska rötter sträcker sig till 1800-talet (Sallnäs 1999: 82). Även om HVB-begreppet infördes i samband med socialtjänstreformen 1982 är HVB-hemmen en modern modifikation av dåtidens barnhem, skyddshem och uppfostringsanstalter. HVB-hemmen uppfyller en samhällelig funktion som handlar om att erbjuda vård för barn och ungdomar som av olika anledningar inte kan bo hemma med sin/a förälder/föräldrar (Sallnäs 1999: 123). Sallnäs menar att den tidigare samhällsfunktionen dessa institutioner hade kallades för *childsaving*, men att denna i anknytning till framväxten av yrkesprofessionella förvandlades till en *idé om behandling* (Sallnäs 1999: 93-94). När ungdomar placeras på HVB-hem är det ett uttryck för att dessa på något sätt anses behöva behandlas för att kunna fungera i samhället. HVB-hemmen är därmed i den meningen inte endast behandlingsinstitutioner, utan även ett sätt att markera en gräns mellan det normala samhällslandskapet och det avvikande. En placering med stöd av SoL eller LVU är därför ett maktuttryck i dubbel bemärkelse. För det första utövas makten genom att ungdomar kategoriseras som vårdbehövande och för det andra utövas makten genom de rutiner och praktiker som HVB-hemmet har, dess så kallade *idé om behandling*. Med andra ord, rutiner och tillvägagångssätt som skapas på HVB-hemmet är uttryck för den bild av behandling som finns inom den sociala barnvården idag. De normer jag identifierat i min uppsats handlar om att begränsa ungdomars internettid och kontrollera vad ungdomar gör på internet. Att dessa normer handlar om begränsning och kontroll

och exempelvis inte om att motivera och uppmuntra till användning av ett verktyg som är karakteristiskt för dagens moderna samhälle, betyder att behandlingslogiken inte är förenlig med tanken om en fri internettillgång. Makten över ungdomars möjligheter till internettillgång utövas genom de professionella normer som skapas i en institutionell kontext som historiskt sett handlar om samhällsåteranpassning av unga.

Professionella normer som påverkar ungdomars möjligheter till internettillgång kan därmed förstås som en del av behandlingslogiken, genom vilken ungdomar återanpassas i samhället.

7. Slutsats

Mina frågeställningar handlar dels om att identifiera professionella normer som påverkar ungdomars, som är placerade på HVB-hem, internettillgång och dels om att belysa vad dessa innebär utifrån ett maktperspektiv.

Resultat av min studie visar att ungdomars möjligheter till internettillgång påverkas av normer som handlar om att personalen bör begränsa ungdomars internettid och kontrollera vad ungdomar gör på internet. Aspekter som är av betydelse när dessa normer uppstår är HVB-hemmets ekonomi, behandlingsmetod och verksamhetens inriktning, det vill säga vilken målgrupp av ungdomar HVB-hemmen tar emot. Det som däremot inte påverkar normbildningsprocessen är det juridiska ramverket som reglerar HVB-hemmets verksamhet. Med inspiration av Foucaults maktteori, besvarar jag frågan om hur dessa normer kan förstås utifrån ett maktperspektiv. Jag fokuserar därmed på den maktutövning som sker på institutioner vars samhällsliga funktion är att erbjuda vård och behandling för barn och unga som inte kan bo hemma med sin/a förälder/föräldrar. Slutsatsen är att HVB-hemmets behandlingslogik inte är förenlig med fri internettillgång.

Denna uppsats belyser hur ungdomars möjligheter till internettillgång ser ut på fyra HVB-hem. För att få en breddare bild av hur situationen ser ut i större perspektiv krävs det ytterligare forskning. För att få en mer komplex bild av hur behandlingslogiken påverkar ungdomars internettillgång, krävs det även där mer forskning i ämnet, som kanske specifikt inriktas på hur behandlingen utifrån olika behandlingsmodeller och

behandlingsmetoder ses i förhållande till att ungdomar använder internet på ett sätt som motsvarar deras önskemål och behov.

8. Sammanfattning

Barnombudsmannens årsrapport *Bakom fasaden* (2011) uttrycker barns och ungdomars, som är placerade på HVB-hem, ett missnöje med att deras möjligheter till internettillgång begränsas. Detta sker samtidigt som Sverige kan räknas in idag till en av de internettätaste länderna i världen.

Syftet med den här studien är att undersöka placerade ungdomars möjligheter till internettillgång. Jag använder mig av ett kvalitativ tillvägagångssätt och intervjuar fyra personer som arbetar på HVB-hem. Syftet med intervjuer är att belysa vilka rutiner och tillvägagångssätt HVB-hemmen har när det gäller ungdomars internettillgång. Det teoretiska ramverket bygger dels på den rättssociologiska teorin om normer som möjliggör att identifiera professionella normer som påverkar ungdomars möjligheter till internettillgång. Dessa normer analyseras i förhållande till modellen för analys av normer för att kunna analysera vilka faktorer påverkar normbildningsprocessen. Avslutningsvis analyseras normerna utifrån Michel Foucault teori om makt för att besvara frågan vad dessa normer betyder för ungdomars möjligheter till internettillgång.

Resultat av min studie visar att ungdomars möjligheter till internettillgång påverkas av normer som handlar om att personalen bör begränsa ungdomars internettid och kontrollera vad ungdomar gör på internet. Dessa normer ger, utifrån Michel Foucaults maktteori, uttryck för att behandlingslogiken inte är förenlig med fri internettillgång.

Jag vill tacka Johan Nordgren för hjälp och stöd i arbete med denna uppsats.

Referensförteckning:

Litteratur

Alvesson, Mats & Deetz, Stanley (2000). *Kritisk samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.

Baier, Mattias & Svensson, Måns (2009). *Om normer*. Malmö: Liber.

Barnombudsmannen (2011). *Bakom fasaden. Barn och ungdomar i den sociala barnvården berättar*. Rapport/Barnombudsmannen. Stockholm: Fritzes.

Barnombudsmannen (2010). *I.M Sorry. Röster från särskilda ungdomshem*. Rapport/Barnombudsmannen. Stockholm: Fritzes.

Bryman, Alan (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.

Denscombe, Martyn (2002). *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.

Dunkels, Elza (2007). 'The Digital Native as a Student. Implications for Teacher Education' i *Bridging the distance - children`s strategies on the Internet*, Dunkels, Elza, s. 43-56. Umeå: Umeå universitet.

Dunkels, Elza (2007). 'Children`s Strategies on the Internet' i *Bridging the distance - children`s strategies on the Internet*, Dunkels, Elza, s. 1-19. Umeå: Umeå universitet.

Finahl, Olle (2009). *Unga svenskar och internet*. Rapport/ World Internet Institute/Medierådet. Stockholm: Stiftelsen för infrastruktur.

Foucault, Michel (2003). *Övervakning och straff. Fängelsets födelse*. Lund: Arkiv förlag.

Foucault, Michel (2001). *Vansinnets historia under den klassiska epoken*. Lund: Arkiv förlag.

Foucault, Michel (2008a). *Diskursernas kamp*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag.

Foucault, Michel (2008b). *Samhället måste försvaras. Collège de France 1975 – 1976*. Hägersten: Tankekraft Förlag.

Hammar, Eva, Nordström Carl & Thunved Anders (2000). *Sveriges rikets lag. Socialrätt*. Stockholm: Nordsteds Juridik.

Hydén, Håkan (2002). *Normvetenskap*. Lunds universitet: Sociologiska institutionen.

Hydén, Håkan & Svensson, Måns 'The Concept of Norms in Sociology of Law' i *Contribution in Sociology of Law. Remarks from Swedish Horizon*, Hydén, Håkan & Wickenberg, Per (red.), s. 129-145. Lunds Studies in Sociology of Law.

Ito Mizuko, Horst Heather, Bittanti Matteo, Boyd Danah, Herr-Stephenson Becky, Lange Patricia G., Pascoe C.J. & Laura Robinson with Baumer Sonja, Cody Rachel, Mahendran Dilan, Martínez Katynka, Perkel Dan, Sims Christo & Tripp Lisa (2008). *Living and Learning with New media: Summary of Findings from the Digital Youth Report*, The John D. and Catherine T. MacArthur Foundation Reports on Digital Media and Learning.

Leo Ulf (2010). *Rektorer bör och rektorer gör. En rättssociologisk studie om att identifiera, analysera och förstå professionella normer*. Lunds universitet.

Lundin, Elin (2008). 'Konsten att hitta sin teori' i *Uppdrag: forskning*, Sjöberg, Katarina & Wästerfors, David (red.), s. 85-113. Malmö: Liber.

Medierådet (2010). *Ungar & Medier 2010*. Rapport/ Medierådet.

Nylén, Ulrica (2005). *Att presentera kvalitativ data. Framställningsstrategier för empiriredovisning*. Malmö: Liber.

Sallnäs Marie (1999). 'Institutionsvård för barn och ungdomar: att vara som en familj', *Socialvetenskaplig tidskrift*, nr. 2/1999, s. 123-141.

Sallnäs, M. (2005). 'Vårdmarknad med svårigheter - om privata aktörer inom institutionsvården för barn och ungdomar', *Socialvetenskaplig tidskrift*, vol. 12, nr 2-3, s 226-245.

Socialstyrelsen & Länsstyrelserna (2009). *Hem för vård eller boende för barn och unga. Slutrapport från en nationell tillsyn 2006-2008*. Rapport/ Socialstyrelsen & Länsstyrelserna.

Socialstyrelsen (2011). *Tillsynsrapport för 2011 - hälso- och sjukvård och socialtjänst*. Rapport/Socialstyrelsen. Stockholm.

Svensson, Idor (2009). *Att utveckla läs- och skrivförmågan bland elever på särskilda ungdomshem*. Forskningsrapport nr 2, Stockholm: Statens Institutionsstyrelse.

Widerberg, Karin (2006). *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.

Lagstiftning

SFS 2001:453, *Socialtjänstlag*. Stockholm: Socialdepartamentet.

SFS 1990:52, *Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga*. Stockholm: Socialdepartementet.

Övriga källor

Statistiska Centralbyrå (2010) *Tillgång till IT och Internet bland personer 16-74 år (andel, procent) efter typ av utrustning/anslutning, kön, demografisk indelning och tid*. Tillgänglig: <http://www.ssd.scb.se/databaser/makro/SaveShow.asp> (110415).

Nationella HVB register - Socialstyrelsen: <http://hvb.socialstyrelsen.se/>